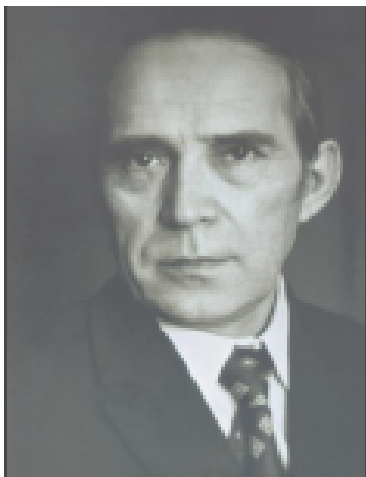

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

□ **ЧАПЛИГІН О.К.** (Харків, Україна)

Шерстнюк В.П. (1918-1999) — канд. філос. наук., доц., зав. каф. філософії (1971-1984 р.р.) Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Малис О.М. — старший викладач тієї ж кафедри у 70х-80х роках ХХ ст.

БЛАГОСЛОВЕННИМИ СЛІДАМИ

Нижче вміщена стаття, яку до 250-річчя Г. Сковороди була опублікована у харківській газеті «Соціалістична Харківщина» у 1972 р., коли в Україні широко відзначався ювілей нашого земляка.

Автори – Володимир Петрович Шерстнюк та Олександр Михайлович Малис працювали на той час викладачами філософії у Харківському автомобільно-дорожньому інституті, були палкими шанувальниками і пропагандистами ідей Г.С. Сковороди.

У 2018 році виповнюється 100 років від дня народження В.П. Шерстнюка. Тож, хай ця публікація залишить пам'ятну згадку про ентузіастів, які передали нам свої відчуття захвату життям і творчістю Григорія Савича Сковороди.

Г.С. Сковорода – людина енциклопедичних знань і універсальних здібностей. Його життя і творчість нагадує нам всесвітньо-ушлюблених титанів думки епохи Відродження. Сковорода-філософ розірвав пути сучасного йому мислення і у своїх пантеїстичних уподобаннях став над сучасниками. Його соціально-політичні прагнення випередили свій час. Один з перших селянських демократів, він мріяв рівність і свободу для всіх людей України і Росії.

В той же час цей великий мислитель був кровно пов'язаний з мріями, уподобаннями, мовою та побутом українського народу. Він наче той шестисотрічний дуб, що стояв у Сковородинівці, як пам'ять колишніх віків, прийшов до нових поколінь, наче живий з живими розмовляючи з нами, його нащадками. І ми, читаючи і переречитуючи Сковороду, відчуваємо велику гордість, що він був наш земляк, що його мрії і уподобання так близькі нам.

СКОВОРОДА У ХАРКОВІ

Друга половина життя великого українського філософа та поета Г.С. Сковороди пов'язана з Харковом та Слобожанщиною. У 1759 році Г.С. Сковорода за запрошенням белгородського архімандрита Гервасія Якубовича починає викладати у Харківському колегіумі поетику. Сам факт запрошення Сковороди до Харкова свідчить про визнання керівництвом навчального закладу нової теорії віршування, яку, поділяючи думки М.В. Ломоносова, відстоював філософ, за що і був звільнений з Переяславського колегіума.

Ми маємо всі підстави вважати, що намір переїхати до Харкова визрів у Г.С. Сковороди значно раніше. Ще у 1758 році, коли Гервасій Якубович збирався переїхати з Переяслава до Белгорода, Г.С. Сковорода склав прощального вірша, який потім увійшов до складу його збірки «Сад божественных песней». Сковорода писав:

Путные исчезнут страхи,
Спите, подорожны прахи,
Скоро послушны кони
Да, несут, как по долони,
Щасливым следом...

Харківський колегіум приваблював Г.С. Сковороду не випадково, бо слава про нього вийшла далеко за межі Слобожанщини. Один з дослідників історії колегіуму підкреслював, що вже в 30-ті роки XVIII сторіччя він був гордістю не тільки Слобідської України, але і всієї Росії.

На жаль, харків'яни мало знають про Харківський колегіум, в той час, як, скажімо, про Київсько-Могилянську академію знає кожен. Хоча Харківський колегіум за своїм значенням безперечно поступається перед Київсько-Могилянською академією, проте він був найвідомішим навчальним закладом на Слобожанщині.

В зв'язку з цим, ми мусимо навести деякі відомості з історії колегіума. 16 вересня 1721 року було видано духовний регламент, який у відповідності до розпорядження Петра I зобов'язував єпархії створити при них духовні школи. В зв'язку з цим белгородський єпископ Епіфаній Тихорський організував в Белгороді семінарію. Проте, вже у 1726 році, тобто

через чотири роки після створення, її перевели до Харкова, щоб мати освітній заклад на Слобожанщині.

В Харкові вона спочатку одержала назву Слов'яно-греко-латинських шкіл, а потім, в зв'язку з тим, що в ній навчалися представники різних верств населення – колегіуму. У 1742-45 роках колегіум навіть називали Харківською академією (іноді Тихоріанською академією – на честь її засновника).

Потяг до одержання освіти у колегіумі серед молоді вже в той час був дуже великий. Так у 1727 році у колегіумі навчається 420 чоловік.

Створення колегіуму було затверджено спеціальною царською грамотою від 16 березня 1731 року, в якій зазначено: «Тому Харківському Училищному Покровському монастирю в нем Славяно-греко-латинским школам быть вечно і ненарушимо».

До вивчення матеріалу пов'язаного з перебуванням Г.С. Сковороди у Харкові ми приступили після того, коли подорожували по сквородинівським місцям на Харківщині. Ми вже звикли до того, що лише емоційно відчуваючи конкретні умови і реальні обставини життя Сковороди, можна глибше проїнятися ідеями його філософського світогляду та художнього методу.

Саме тому ми вирішили почати з вивчення історії Покровського монастиря, збудованого ще у 1689 році, який колись був церквою при колегіумі. Один з дослідників історії нашого міста А. Гусев так характеризує Покровський монастир: «...Найдревніша і найпрекрасніша забудова в Харкові розміщена на значно підвищеному березі Лопані серед великої Харківської фортеці... Він побудований в два поверхи з чотирма ярусами заввишки у 23 сажени. Його увінчано трьома фонарями великих розмірів з визолоченими арабесками та карнизми».

З історичних джерел дізнаємося, що з 1689 року тут містилася приходська церква Харківської фортеці, а з 1726 до 1789 – колегіумська.

У дворі Покровського монастиря ми несподівано зустрічаємо групу молодих людей, які реставрують його. Дізнаємося, що ці роботи провадять Чернігівські науково-реставра-

ційні майстерні. Безпосередньо реставрують музей архітектори Валентина Іванівна Корнієва, Федір Матвійович Коваленко, майстер-реставратор Григорій Дмитрович Тищенко.

І ось, разом з хлопцями ми ходимо навколо монастиря. Симфонія суворої краси немов навечно застигла у камені. Ми роздивляємося кожен ярус, архітектурне оздоблення, дивуємося пропорційності, злагодженості і зрівноваженості ансамблю. Мабуть, у сучасників Сквороди, коли церква ще не була оточена іншими приміщеннями і височила над містом, створювалося враження якоїсь чудової каравели, що ось-ось здійсниться і полетить у далечінь. В цьому соборі втілена висока майстерність і самовідданість народних митців, їх любов до прекрасного, бажання на віки лишити людям свою уяву про величність і красу.

Це дуже добрий збіг обставин, що саме до ювілею Г.С. Сквороди ведуться реставраційні роботи. Ми думаємо про те, що було б своєчасно створити тут спеціальні експозиції, присвячені історії Харківського колегіуму і зокрема життю і творчості Г.С. Сквороди. Згадуємо, що ще до війни в Харкові був краєзнавчий музей Слобожанщини імені Сквороди, в якому зберігалося чимало експонатів, рукописів та матеріалів про Г.С. Сквороду. Створення меморіалу у Сквородинівці не виключає необхідності мати в Харкові у Покровському монастирі коли б не музей, то хоч би експозиційні кімнати, присвячені великому філософу, який жив і працював в нашому місті.

... Для того, щоб уявити собі Харків часів Г.С. Сквороди ми йдемо до службового приміщення реставраторів, бо там зберігається чимало фотографій, історичних пам'яток минулого. Нас цікавить, яким був колегіум і Покровський монастир за часів Сквороди. Тому ми уважно розглядаємо гравюру Харкова 1786 року, виконану невідомим художником.

На високому місці розташовано Покровський монастир. Як бачимо, ліворуч від нього знаходиться двохповерхове приміщення. Приходимо до висновку, що це і був колишній будинок ізюмського полковника Шидлонського, в якому і був розміщений колегіум. Тут увесь комплекс забудов, якими вони були в ті часи, коли тут жив і працював Григорій Савич. Мабуть, в одному з приміщень, які змальовані на гравюрі і проживав філософ.

На час приїзду Сквороди до колегіуму

йому було майже 37 років. Це була людина універсальних знань і надзвичайних здібностей. Ще під час навчання у Києво-Могилянської академії він виділявся глибокими знаннями філософії, поетики, математики, історії та інших наук. Скворода вільно розмовляв та писав грецькою, латинською, німецькою, польською, єврейською та церковно-слов'янською мовами. Перебуваючи за кордоном у Німеччині, Угорщині та Польщі він слухав багатьох відомих професорів з різних наук.

У Харківському колегіумі в особі префекта Лаврентія Кордета він знайшов людину спільних з ним інтересів. Кордет також закінчив Київську академію. В колегіумі він спершу викладав поетику та риторику, і тільки після призначення на посаду префекта почав викладати філософію. Безперечно, він не міг не знати теоретичної праці з поетики Г.С. Сквороди, не читати його віршів.

Здавалося б Скворода домігся того, до чого прагнув. Він працює в колегіумі, викладає улюблений предмет – поетику, до нього добре ставиться керівництво єпархії і, навіть, сам ректор Костянтин Бродський. Лишалось тільки одне – прийняти пропозицію єпископа Миткевича і вступити до чернецтва, бо за існуючими правилами дозволялося викладати в колегіумі лише священикам або ж ченцям. А Скворода у відповідь на пропозицію стати монахом кидає гнівно:

– Хіба ви хочете, щоб і я збільшив кількість фарисеїв? Їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко й монашествуйте!

Так рішуче й сміливо відповів Г.С. Скворода на пропозицію стати монахом, не дивлячись на те, що він прекрасно знав про плани єпископа Миткевича зробити його незабаром ректором або ж у крайньому разі префектом колегії. В цьому рішенні Сквороди виявилось його крицева мужність, тверде рішення будь-що лишитись вільним поетом і оригінальним філософом. І тому, хоча Григорій Савич був закоханий у педагогічну діяльність, він на цілий рік припиняє викладання у колегіумі.

Після тимчасового розриву з колегіумом Скворода живе в селі Стариці на околиці Белгорода. Студенти колегіуму і особливо префект його, Лаврентій Кордет, дуже гостро відчувають відсутність найосвітнішого викладача і чудового вихователя. Саме тому керівництво колегіуму змушено було знову запросити Ско-

вороду до викладання, не ставлячи перед ним ніяких умов. Тепер Сковорода протягом трьох навчальних років знову викладає у колеґіумі. Навколо нього згуртовується молодь, студенти, які стають його прихильниками та послідовниками. Серед учнів Сковороди були Петро Ковалівський, Яків Правицький, Василь Білозер, Григорій та Михайло Ковалінські та багато інших.

Сковорода приваблює молодь широтою своїх філософських поглядів, універсальністю знань, спілкуванням з природою, великими здібностями до мистецтва. Оскільки йдеться про Сковороду-педагога, талант якого розкрився саме в Харкові, ми і хочемо зупинитись на деяких рисах, які характеризують теоретичні погляди Сковороди в галузі педагогіки.

Педагогічна теорія Г.С. Сковороди являла собою глибоко гуманну реалізацію його ідеалів. Виступаючи проти сословного поділу людей, він проголошує основним критерієм цінності людини її діяльність, її працю і трудовий внесок у розвиток суспільства. Розроблюючи у своїх філософських трудах та художніх творах оригінальну теорію «спорідненості» людей Сковорода доводив, що на перший план повинні бути поставлені індивідуальні здібності кожного, їх вияв і розвиток. На його думку, здібності людини повинні бути виявлені безпосередньо у практиці. Так у байці «Дві курки» Сковорода писав: «...Практика бозродности есть бездоляная, так сродность трудолюбием утверждается. Что пользы знать, каким образом делается дело, если ты к тому не приобьк? Узнать не трудно, а трудно привыкнуть. Наука и привычка есть то же...».

Свої педагогічні принципи Г.С. Сковорода вмilo відстоював і як викладач колеґіума. Вже у 1760 році він пише «Басню Есопову» для своїх учнів класу поетики. В ній він зазначає, що приводом для створення байки були учні класу поетики, які не мали до навчання жодних здібностей. Вона була спрямована проти харківських «митрофанушків», яких батьки змушували вчитися. Завдяки байці було звільнено «від училищного іґа» 40 ледарів.

Безперечно, така принциповість Сковороди багато кому була не до вподоби. Педагогіка Сковороди має кілька аспектів, які варті спеціального вивчення. Це, перш за все, принципи взаємовідносин викладачів та студентів, по-друге, загально-педагогічна теорія і, по-

третє, особливості побудови курсів, зокрема, курсу добронравія, який читав Г.С. Сковорода.

Навіть після того, як Сковорода припинив викладання в колеґіумі, протягом аж 25 років, до самої смерті, він підтримував тісні зв'язки зі своїми учнями, переписувався з ними, радився, дружив, надсилав свої твори. Довір'я і дружба стали основою його надзвичайно теплих відносин з учнями і послідовниками, особливо з найулюбленишим учнем Сковороди, його першим біографом Михайлом Ковалінським.

Сковорода мріяв про демократизацію освіти, про те, що наука стане здобутком широких народних мас. Сягаючи думкою у далечінь часу він писав:

«Я разсуждаю, что знание не должно узить своего излишня на одних жрецов науки, которые жрут и обжираются, но должно переходить на весь народ, войти в народ и водвориться в сердце и в душе всех тех, кои имеют правду сказать: «И я человек, и мне, что человеческое, то не чуждо».

Відстоюючи у своїх філософських і художніх творах ідеї спорідненості людини, всебічного розвитку здібностей юнацтва, Сковорода в творі «Благородний Еродій» сатирично осміює пануючі на той час схоластичні принципи викладання в навчальних закладах.

Педагогічне виховання Сковорода поділяє на три періоди. Перший пов'язаний з підготовкою до народження дитини і називається – «благонародити». Він вимагає від батьків свідомого підходу до народження майбутньої людини. Батько зобов'язаний кинути пиячити, під час вагітності не нервувати дружину, турбуватися про неї. Розумно має поводитися і жінка. Ці зауваження Сковороди цілком відповідають сучасній науці і, зокрема, вченню про спадковість.

Другий період виховання, за Сковородою, розпочинається з дня народження і триває до п'яти років. У цей час основне, на думку філософа, полягає у тому, щоб зберегти вихованцеві здоров'я. До речі, він так і називає другий період. Батьки і вихователі в цей час повинні виявити особливості спорідненості дитини, до чого вона має хист і прагнення і заздалегідь з'ясувати майбутні нахили і діяльність дитини.

Третій, найбільш відповідальний період, починається з п'яти і закінчується 16-17 рока-

ми. Ідеї виховання і одержання освіти філософ тісно пов'язує з принципами моралі. Тому цей період і називається «навчити вдячності». Найважливіше завдання у вихователів роз'яснити юнакові особливості його здібностей та майбутньої діяльності за спорідненістю, прищепити любов до праці і розуміння свого місця в житті.

Лише в роботі за своїми нахилами, відповідно до здібностей, вчить Сковорода, людина відчуває справжнє задоволення життям, велику естетичну насолоду.

Самобутнє, індивідуальне виховання кожного є в той же час вихованням всіх. Сковорода вірить, що вихователь, відкриваючи перед молодю людиною багатство книги й природи, допомагає йому зрозуміти свої природні нахили і покликання. Саме тому Сковорода зі своїми учнями часто відправлявся у Лисогірське передлісся на околиці міста, щоб там, на лоні природи, вести найбільш глибокі, задушевні бесіди з учнями. Сам гармонійно розвинена людина, він приділяв велику увагу естетичному навчанню і перш за все музиці. Він сам складав пісні, та музику до них, співав їх з учнями, а потім вони йшли в народ і ставали народним надбанням. Сковорода добре знав, що, кажучи словами Т.Г. Шевченка, «для справжнього обласгородження серця людського необхідна музика».

Не потяг і воління до матеріального багатства, а розвиток внутрішнього душевного благородства, яке поєднується з любов'ю до праці та фізичним розвитком – ось для чого прагнув Сковорода виховуючи своїх учнів.

Немов підсумовуючи зміст своєї педагогічної системи, спрямований на поєднання в людині особистих і громадських інтересів, Сковорода говорив: «Щасливий той, хто з'єднав споріднену особисту посаду з спільною. Це є справжнє життя».

Філософські і педагогічні погляди Сковороди, його авторитет серед учнів та багатьох викладачів колегіуму викликав переслідування з боку крайнього обскуранта нового белгородського єпископа Ямайського. Після того, як друг Сковороди Лаврентій Кордет змушений був покинути колегіум і відправитися у заслання до Святогородського монастиря, Сковорода залишає викладання в колегіумі.

Лише в 1768 році Сковорода за запрошенням генерал-губернатора Щербініна по-

чинає викладати у додаткових класах колегіума курс добронравія. Збереглися дві перших лекції, які являють собою вступ до курсу етики, вступні проповіді в курс лекцій «О християнском добронравии» и написаний ним посібник «Начальная дверь ко християнскому добронравию».

Важко навіть уявити собі, яке враження справили ці лекції. Наче розірвалася бомба в навчальному закладі. Вже в першій лекції Сковорода заявляв, що «увесь світ спить і час прокидатись від сну», щоб побачити справжніх людей. Він вступає в двобій з офіційною мораллю православної християнської церкви. Його посібник з добронравія являв собою своєрідний захист принципів демократичної етики, сміливу критику домостроя та ортодоксальної моралі.

Можна прослідкувати розвиток ідей цього посібника у таких творах як «Наркисс», «Асхань», в «Израильском змие», «Кольце», «Потопе Змиинном».

Ортодоксальні ченці, священники та їх посіпаки почали обвинувачувати Сковороду у ересі та крамолі. В стінах колегіума проходили запеклі ідейні бої, посипалися листи наклепників генерал-губернаторові, єпископові. За Сковородою було встановлене таємний нагляд. Питання про Сковороду було вирішено кулуарно, але для того, щоб заспокоїти громадську думку у колегіумі, провели диспут навколо посібника Сковороди та принципів читання ним курсу. Сковорода мужньо захищав свої ідеї, проте питання про звільнення Сковороди було заздалегідь вирішено і цього талановитішого викладача і філософа вигнали з колегіуму і позбавили його назавжди права викладання в навчальних закладах. Так талановитіший філософ XVIII століття змушений був стати мандрівним філософом і поетом. Проте, переслідування і гонитва не скорили Сковороду, не змусили його відмовитись від своїх поглядів.

Слава про народного мудреця, захисника селян, Г.С. Сковороду обійшла Україну та Росію, ще задовго до того, як почали друкувати його твори. Лише в 1806 році вперше видрукували його твір з зазначенням прізвища автора в «Сіонському віснику». До речі, це і був посібник «Начальная дверь по християнскому добронравию». Тут же наводились перші відомості про Г.С. Сковороду.

Хоча Сковорода і припинив викладання у Харківському колегіумі, проте він аж до смерті підтримував зв'язки з своїми друзями в Харкові. Адже з 1770 до 1775 року в Харківському колегіумі ректором був його друг Лаврентій Кордет. Відомо і те, що в Харкові був створений гурток прихильників Сковороди, до якого входили і харків'яни, які не мали безпосереднього зв'язку з колегіумом: П.С. Піскуновський, С.М. Курдюмов та інші. Аналогічні гуртки були в Бабаях, (тут збиралися у Якова Правицького) та інших місцях Слобожанщини...

Саме в Харківському журналі «Український вісник» за 1817 рік були опубліковані статті про Сковороду, його сучасників, а в подальшому викладачів Харківського університету Т. Гесса де Кальве та Д. Вернета. В цьому ж альманасі вийшла друком стаття академіка І.І. Срізневського «Відривки записок про старця Григорія Сковороду, українського філософа».

Взагалі в XIX столітті вчені Харківського університету дуже багато зробили для вивчення і популяризації філософії Г.С. Сковороди. Так, у 1894 році в зв'язку зі сторіччям з дня смерті філософа Харківський університет, об'єднавши зусилля багатьох вчених філологів та істориків та під керівництвом професора Багалія здійснив видання найповнішої у XIX столітті збірки творів Г.С. Сковороди.

Не можна не згадати і про те, що видання збірки творів 1912 року, здійснене В.Д. Бонч-Бруєвичем, провадилося при активній допомозі харківського академіка Д.І. Багалія, який допоміг В.Д. Бонч-Бруєвичу провести роботу по вивченню фотокопій і оригіналів Сковороди.

І нині вчені харківського університету провадять чималу роботу по вивченню і розробці теоретичної спадщини Г.С. Сковороди. Особливо треба відмітити довгорічну і самовіддану роботу доцента А. Ніжинець, яка видала чимало дуже змістовних робіт про Сковороду. Це їй писав В.Д. Бонч-Бруєвич: «... Коли прийде час і будуть ставити пам'ятник Сковороді, то Ви повинні виступити і з'ясувати народові хто був Сковорода, яке значення мав він для життя українського, російського народів...». Серед харків'ян дуже багато шанувальників Г.С. Сковороди. Так, наприклад, серед харківських старожилів вже протягом багатьох десятиріч зберігаються легенди про те, як оселився Сковорода на Лисій Горі після того, як покинув колегіум.

І ось ми йдемо на вулицю імені Сковороди, щоб і тут порозмовляти з тими, хто свято береже пам'ять про великого філософа, його перебування в нашому місті.

Перша людина, яку ми зустріли на Сковородинівській вулиці, була літня жінка Марія Григорівна Губенко, яка представилась нам, як дальня родичка відомого українського сатирика Остапа Вишні, бо, як відомо, його справжнє прізвище було Губенко.

Марія Григорівна згадує, що увесь її рід живе на Сковородинівській вулиці з давніх-давен, з того часу як Квітки допомогли її прабабці-кріпацці поставити тут хатинку, а зараз, тут у Губенків добрий власний будинок.

– Після того, як Григорій Савич Сковорода назавжди кинув викладання в колегіумі, він оселився саме тут, – показує вона на місце, де колись стояла убога хатка Сковороди. – І місце проживання обрав з великим розумом. З одного боку нинішньої вулиці закінчувалися монастирські землі, що належали колегіуму, а на другому боці оселялась селянська голота, ремісники. І прозвали цей район дуже виразно: Голопузівка. Так, ось, одним із перших жителів Голопузівки і був Г.С. Сковорода. Тут він і оселився після свого подорожування по селах.

Про те, як харків'яни зберігають традиції Сковороди, свідчить зокрема історія назви самої вулиці. Колись міське управління присвоювало їй різні найменування: Малоандріївська, Гвоздюковская Новая. Проте, мешканці вулиці твердо стояли на своєму. Вони називали її Сковородинівською в пам'ять про Г.С. Сковороду і домоглися таки свого. Зберігається документ, який свідчить, що в 1894 році Харківська дума в зв'язку з 100-річчям з дня смерті Сковороди, ідучи назустріч вимогам жителів, змушена була присвоїти вулиці ім'я Г.С. Сковороди. За проханням жителів Малоандріївського провулку його також було перейменовано на Сковородинівський. До речі, у думі докладав по цьому питанню академік Багалій.

На Сковородинівській вулиці уперто, з покоління в покоління передають легенду про зустріч Сковороди з гонцем Катерини Другої, яка ніби відбулася саме тут в 1787, під час перебування цариці у Харкові, бо вона вирішила будь-що умовити Сковороду служити при дворі. У переказі Марії Григорівни ця історія обростає побутовими переконливими подробицями.

– Тут, поруч з нашою вулицею, проходив широкий шлях, потім проклали там залізничну колю. Так ось, саме сюди і під'їхав у кареті сановитий гонець, представник цариці – Потьомкін. Він і мав завдання привернути філософа на її бік.

Сановитий посол зустрівся з Сковородою в той час, коли він розмовляв з пастухом, який поблизу доглядав овець. Сковорода тримав у руці свою улюблену флейту.

Вислухав Сковорода того сановитого пана, флейту, що в руці тримав, підняв, повів довкола і показуючи на отару овець сказав спокійно:

«Ні, не покину я свою Батьківщину. А далі додав у риму:

«Мені моя свирель та вівця, дороже царського вінця».

Ухватив пан леща і поплився до своєї карети.

Так що, хоч і хитрюща цариця була, проте змушена була визнати мудрість Сковороди і відступитись перед його принциповістю.

Легендами оточена і так звана Сковородинівська криниця на Лисій Горі. Фольклорна експедиція Харківського державного університету записала народний поговор про те, ніби у 1921 році, в той час, коли в Харкові була епідемія холери, лише ця, Сковородинівська криниця, не була зараженою мікробами і тому до неї по воду ходило все місто.

Поблизу від колишньої хати Г.С. Сковороди знаходяться досить круті сходи. Вони з обох боків засаджені молодими деревами.

– Цю посадку, – говорить Марія Григорівна, – посадили учні школи, а організувала її Анастасія Максимівна Ніжинець, великий знавець і шанувальниця творчості Сковороди.

* * *

Важливим питанням, яке ще чекає на свого дослідника, є зв'язок Г.С. Сковороди з подальшим розвитком освіти в Харкові, перетворення Харкова на важливий центр науки і мистецтва не тільки Слобідської України, але і всієї Росії.

Історія науки, культури і мистецтва нашого міста тісно пов'язана з поширенням поглядів Сковороди серед інтелігенції Харкова та Слобідської України.

Перш за все ми маємо на увазі створення Харківського Державного Університету. Цю

думку неодноразово підкреслювали засновник Харківського університету В. Каразін та Г. Данилевський.

Г.Данилевський прямо писав:

«...Але найліпший доказ громадського значення Сковороди той, що без нього, до деякої міри, довго б не було засновано першого університету на Україні. Справа Каразіна, відкриття Харківського університету кінчилась так легко тому, що 1803 року перші з помічників, що підписались на нечувану суму 618 тисяч карбованців сріблом для заснування цього університету, були здебільшого всі або учні або близькі знайомі Сковороди».

Іноді без жодних для того підстав підкреслюється лише гуманітарний характер діяльності Сковороди. А між тим він у своїх педагогічних прагненнях і ідеалах був полум'яним прихильником природознавчих наук.

Фундатор Харківського університету Василь Назарович Каразін, який знаходився під впливом філософських поглядів і ідеалів Г.С. Сковороди згадував: «...Ми під чубом і в українській свитці мали свого Піфагора, Оригена, Лейбніца...».

Саме під впливом Г.С. Сковороди Харківський колегіум вже за тих часів, коли в ньому не викладав Г.С. Сковорода, різнився від інших подібних закладів на Україні веденням до навчальних курсів з природничих наук і зокрема, питань медицини, сільського господарства. Значна кількість вихованців харківського колегіуму уходила до університетів. Так, під час першого набору до Харківського університету з Харківського колегіуму перейшло 20 студентів.

Не можна не згадати і про те, що серед тих, хто вчився у колегіумі, з року в рік зростав інтерес до вивчення закономірностей природи. Тільки за один 1787 рік до Петербурзької медико-хірургічної академії з Харківського колегіуму перейшло 28 чоловік. Чимало колишніх учнів колегіуму вступило до Петербурзької практичної школи землеробства та господарства. У 1788 році в Харкові було створено головне народне училище, до якого згодом були приєднані додаткові класи Харківського колегіуму.

На жаль, ще не досить вивчено питання про вплив ідей Сковороди на подальший розвиток освіти в Харківському колегіумі.

Нам здається, що хоча Г.С. Сковорода змушений був покинути викладання в колегі-

умі, протягом довгих років його ідеї впливали на всю діяльність колегіуму.

А.М. Ніженець слушно відмічає: «З учнів і друзів Сковороди згодом вийшли такі діячі природничих наук, як перший російський клініцист Є. Мухін, видатний натураліст В. Двигунський, талановитий фізіолог Т. Базилевич, відомі філологи М. Каченовський, М. Ковалінський, М. Гнідевич, які внесли багато цінного до скарбниці людських знань».

Відомо і те, що Сковорода був близький з родинами Мечнікових, Квітків, Каразіних. Є багато підстав вважати, що його ідеї вплинули і на формування інтересів, схильність до біології майбутнього великого вченого Іллю Ілліча Мечнікова.

Таким чином ми можемо зробити висновок, що соціальні та філософські погляди Сковороди, його педагогічна система, спрямована на розкриття природних здібностей людини, дали пишні плоди у розгортанні в нашому місті університетської, медичної, сільськогосподарської освіти і науки, не говорячи вже про розвиток гуманітарних наук та літератури, безпосередній його вплив на творчість поетів-сучасників В. Капніста, О. Плаціна, С. Глінки та інших, на розвиток всієї української літератури. Хто не пам'ятає відомих рядків Т.Г. Шевченка:

«Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу,
Та й списую Сковороду...»

Кожен харків'янин має пам'ятати, що діяльність відомого українського філософа та поета Г.С. Сковороди була тим чудовим джерелом, яке дало творчу наснагу розвитку науки, культури, літератури і мистецтва нашого міста.

1972 р.
Харків – Бабаї
Великий Бурлук –
Сковородинівка.

* Публікацію підготував до друку Чаплигін О.К.

